

İSLAM SƏFƏRLİ - 100

Səməd Vurğunun "qarabalasının" poeportreti...

Qurban BAYRAMOV,
tənqidçi-ədəbiyyatşünas,
Səməd Vurğun mükafatı laureatı,
dosent.

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının mötəbər nümayəndələrindən sayılan duyğulu, axımlı, rübabi şeir və epik-lirik poemaları, dramatik səhnə əsərlərilə yaddaşlara həkkolan, Əməkdar incəsənət xadimi, şair-dramaturq, tərçüməçi, publisist İslam Səfərlinin ömür taleyi qısa olsa da, yaradıcılıq taleyi uzun olmuşdur. İslam Səfərli zəngin yaradıcılıq irsinə malikdir və müxtəlif ədəbi janrlarda dəyərli əsərlər yaratmışdır. Ölməz şair az yaşadı, amma çox yaratdı, sözü-söhbəti köülləri fəth etdi, cavan ikən ömrü qanlı-qadali müharibədə keçdi, mübbariz əqidəsilə, zəngin, ehtirash poetik ruhla ədəbiyyatımızın İslam Səfərli məqamını yaratdı.

Coşğun və təlatümlü Xəzər, mavi gözlü Göygöl, yaşıl ormanlı Batabat, ucu-bucağı görünməyən Talış meşələri, məcrasına sığışmayan dəli Kür, bol meyvəli Ordubad bağları, bərəkərli Şərur çölləri, muğamatlı, sinəsi nəğməli, qənisiriz Qarabağ torpağı şairin məcrasına sığmayan ilham mənbəyi olub. Böyük şair bu füsunkar yerləri qarış-qarış görmüş, dolanmış, bu yerlərin yar-yarışından vəcdə gəlmiş və özünün zəngin, mənəviyyatlı poetik dünyasını yaratmışdır... İslam Səfərli poeziyasının ruhu-canı, mayası, bədii siqləti başdan-baş Azərbaycan motivinə bağlıdır. «Sənə nənəm qurban, Azərbaycanım!», «Kürüm-Arazım qoşa çayım, Azərbaycanım günüm - ayımdır.», «Mən də qızıl şahinəm, Aranlıyam, dağlıyam! Ulu əcdadım kimi, Torpağıma bağlıyam. O olum beşiyimdir, O ölüm beşiyimdir!» - deyən, şairin könül dəftəri vətəni Azərbaycandır...

İslam Səfərli milli ruhlu, milli təfəkkürlü, milli əqidəli, rübab piyaləsi səmimiyyətlə limhalim şairlərimizdən biridir. İslam Səfərli irsi az tədqiq olunmuşdur və bu istiqamətdə əsaslı, geniş filoloji spektirdə araşdırmaların aparılmasına, yaradıcılığının müxtəlif aspektlərdən təhlil-tədqiqinə əşəddi ehtiyacı vardır. İslam Səfərlinin olduqca maraqlı yardımçılıq yolu, ədəbi şəxsiyyəti və ədəbi taleyi olubdur.

Məlumat üçün qeyd edək ki, İslam Səfərli 12 fevral 1923-cü ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının (Naxçıvan MSSR) Babək rayonunun Şəkərabad kəndində dünyaya göz açmışdır. Naxçıvanda 1 sayılı məktəbi (hazırda məktəb şairin adını daşıyır) bitirdikdən sonra köüllü olaraq Böyük Vətən müharibəsində iştirak etmişdir. O, 416-cı Tapanroq diviziyasının tərkibində Berlinə qədər şanlı, kəşfiyyətçi döyüşçü yolu

keçmiş, İkinci Dünya müharibəsi başa çatandan sonra İslam Səfərli ADU-nun filologiya fakültəsinin jurnalistika şöbəsini bitirmişdir...

İslam Səfərli ədəbi yaradıcılığa 17 yaşında başlamış, müharibə illərində qələmə aldığı "Ordumuza ithaf", "Ədəbi gənclik", "Onüçlər", "Əmin ol, ata!", "Qoşa söyüd", general-mayor Həzi Aslanova həsr ediyi "Təzə çiçəklər", "Üçüncü hərbi istəmirik" və s. şeirləri müharibənin onun hafizəsində buraxdığı dərin izlərin təsirindən yaranmışdır. Müharibə mövzusu gənc şairin poemalarında da öz əksini tapmışdır. "Sınaq gecəsi", "Çex qızının məhəbbəti", "Yaralı nəğmə", "Qılgıncım", "Fırtınalar adası", "Dəfinə", "Ələsgər", "Birinci katib", "İnsan ləpəri", "İki bacı", "Qeyrət qapısı", "Abşeron yatağı", "Leylək əfsanəsi", "Ekizlər-öğəylər" və s. biri-birindən maraqlı poemaları diqqəti çəkmiş, dövrün dəyərli ədəbi faktlardan olmuşdu...

İslam Səfərlinin "Ələsgər" poeması aşiq sənətinin ustası Aşiq Ələsgərə həsr edilmiş ilk epik-lirik poemadır. Poema 1959-1962-ci illərdə yazılmışdır. Şair bu poemanı yazarkən bütün Göyçə mahalını qarış-qarış görmüş, aşığın şagirdləri, müasirləri ilə söhbət etmiş, məlumatları toplamışdır. Ona görə də "Ələsgər" poeması fərdi tərcüməyi-haldan kənara çıxan bütöv bir dövrü, onun ağıl-qaralı günlərini, buxovlanmış sevgisinin iztirablarını göstərən bir əsərdir...

Bu poemada aşıqlar yurdu Göyçə mahalı, aşığın sazı və sözü ilə məclislər yaraşığı olduğu, onun yaşadığı acılı-şirinli günlər, illərpoetik əksini tapmışdır. İslam Səfərli bu qənaətdədir ki, bu dünyaya çox aşıqlar gəlib-gedib, lakin Ələsgər sazı və sözü ölməzdir. Əsrlər keçəcək, nə qədər ki, dünya durur Aşiq Ələsgər yaşayacaqdır:

Yüz il dövrən sürən Aşiq Ələsgər
Min-min məclislərə yaraşiq oldu.
Çoxları saz tutub gəlib-getdilər
Tək şair Ələsgər xas aşiq oldu.

Əsrinin ən məğrur dağlar qartalı
Əski bir dünyanı məzara gömdü.
Aşıqlar Vətəni Göyçə mahalı
Çiçəyi sayrıyan gülcərə döndü.

Əlində telli saz, əlində vüqar,
Ağ günlər eşqinə coşdu Ələsgər,
Dünyada necə ki, saz var, şeir var,
O da yaşayacaq dünyalar qədər!..

Bir-birindən maraqlı poeziya nümunələri ərsəyə gətirən İslam Səfərlinin bədii obrazlılığı ilə seçilən poeziyası bitkin bir vətənpərvərlik nümunəsidir və bu poeziyada azərbaycançılıq sevgisi, ana yurdu Naxçıvan tematikası başlıca ədəbi-estetik xəttidir.

Şairin yaradıcılığında Naxçıvan mövzusu xüsusi yer tutur. Onun "Naxçıvan", "Payız meşəsi", "İki küçə, iki ad", "Batabat bulağı" və başqa şeirləri doğma yurdun təbiətini təbii lövhələrlə əks etdirən nümunələrdir...

Xalq şairi Məmməd Rahim onun yaradıcılığının Naxçıvan tematikasını yüksək qiymətləndirərək yazırdı: "İslam Səfərli anadan olduğu, böyüyüb boya-baş çatdığı yerləri özünə xas olan səmimiyyət və istedadla qələmə alır, oxucularda bu yerlərə maraq oyadır. Bu şeirləri oxuyan adam sanki Naxçıvanı seyrə çıxır. Şair Naxçıvanın "Gəlin daş"ını, "Batabat"ını, "Xal-xal meşəsi"ni, gecə-gündüz Vətəni qoruyan sərhədçinin düşüncələrini tərənnüm edir. Şair, doğma Naxçıvanı hədsiz bir məhəbbətlə sevir"

Bu regional məhəbbət deyildi, bütöv Azərbaycan məhəbbəti idi və "Ey axarlı, ey baxarlı, ey gülzarlı Naxçıvanım", "Mənim barlı Naxçıvanım, Xoş baharlı Naxçıvanım." - deyən, şairin bu məhəbbətinin mahnı şirinliyində möhtəşəm bir nümunəsi:

Bulaqların bir səmtədir axarı,
"Salvartı"nın xoş görünür baxarı,
Biçənəkdən at səyirdib yuxarı,
Yalmanına yata-yata gəlmişəm,
Mərcañ gözlü Batabata gəlmişəm.

...Vüqarlıdır zirvələrin, qaşların,
Üzə gülür qayaların, daşların.
Mən İslamam, öz səsimi quşların
Nəğməsinə qata-qata gəlmişəm,
Mərcañ gözlü Batabata gəlmişəm.
Və yaxud, ona ilham verən, şeir çə-
lənği bəxş edən dədə-baba, ana yurda
ibadət, ehtiramın başqa bir nümunəsi:
Vurulduqca bu sevimli yurda mən,
Rübabımı kökləmişəm burda mən.
Mənə şeir çələngini bəxş edən,
Yaraşığı bir məkana gəlmişəm.

Ovçu kimi mən dolana-dolana,
Qalxıb Araz qırağından bu yana.
Baba yurdum gözəl Nəqşi-cahana,
- Ana yurdum Naxçıvana gəlmişəm.
"Xan Arazın sahilində" silsiləsindən
"Gəlmişəm", "Naxçıvanım", "Qızlar bu-
lağı", "Naxçıvan yadigarı", "Gilan şəhəri
haqqında ballada", "Gəlin daş", "Qonağı-
yam", "Batabat bulağı", "Badamlı",
"Xal-xal meşəsi", "Naxçıvanın duzu, qı-
zı, qarqızı", "Səməd Vurğun gedən ma-
şında mən" qəbildən rübabi şeirlərində
İslam Səfərli "Dədə yurdu"nun poetik
xəritəsini çəkir, oxucusunu Ordubada,
Şahbuza, Ölən şəhərə, Piyaz dağına, Şər-
rurun göy tarlalarına, Arpa çayı boyuna,
Sədərək kövsəyinə, Xal-xal meşəsinə,
Badamlı bulaqlarına aparır, Şada çayın
körpüsündən keçirir, Pətəklinin qüzey
qarına tamaşa etdirir, Şahbuzun daha yu-
xarı tərəflərinə qaldırır, at üstə "Qanlı
göl"ə çıxardır, "Sərt dəre"də gecələyir,
"Toğlu Qaya"da toğlu kəsirik, "Plov
təpə"də bardaş qururuq, su yerinə alov
paylayan "Çınqılı"dan keçirik, "Yelli
yurd"da kəhərlərə çapar oluruq, "Keçəl
dağ"ın, "Kələfli dağ"ın tamaşasına duru-
ruq... Bax, budur poeziyanın ecazi, şair
fəhmi və istedadı, yurddaş məhəbbəti...

İslam Səfərlinin şeirlərinin mövzusu rəngarəngdir, bu şeirlər onun üçün mənəvi ehtiyac və könül çırpıntılarının ifadəsidir. Bu şeirlər ana laylası qədər şirin, zərif və həzindir. Bu şeirlərdə elinə, obasına, xalqına olan məhəbbət, obrazlılıq, dil səlitsliyi, poetik ifadə tərzii və şeir üçün lazım olan nə varsa öz əksini tapmışdır. Onun şeirləri o qədər yığcam, düşünülmüş, sadə bir dildə, şirin bir ləfzdə yazılmışdır ki, sanki bir misranı çıxarsan bütün gözəlliyə xələl

gətirə bilərsən. Çünki bu şeirlər axıcılığı, sözlərin düzümü bir-biri ilə əriş-ar-ğac təşkil edir.

Onun şeirləri lirik janrın müxtəlif vəznələrində təqdim olunsada, əsasən, heca vəznində yazan görkəmli şair, hətta "Heca vəznliyəm mən" adlı ayrıca bir şeirində bu vəznə sədaqətini, məftunluğunu bəyan edir:

Musiqi kimi incə,
Zərif bir bəstədir söz.
Nə vəznə - hecada,
Nə də sərbəstdədir söz,
Layla sevən körpətək
Qulağı səsdədir söz.
Azərbaycan şeritək
Qoca vəznliyəm mən;
Minbir bulaq axarlı
Heca vəznliyəm mən!

...Xalqa mehriban olan,
Hər obaya yovuşan.
Sözü dumanlı deyən
Bir çən olub sovuşar.
Eli sevən sənətkar
Eldən-elə qovuşar.
Azərbaycan şeritək
Qoca vəznliyəm mən.
Minbir bulaq axarlı
Heca vəznliyəm mən!

...Yüz illərdir yaşayır
Qurbani, Yanıq Kərəm.
Bu yollarda əzəldən
Mən də yanar ülkərim.
Dil bilməyən şairi
Mən yeddi qat bükərəm.
Azərbaycan şeritək
Qoca vəznliyəm mən;
Min bir bulaq axarlı
Heca vəznliyəm mən!

Onun güclü, romantik pafoslu şeirlərində çox dərin bir səmimiyyət duyulur. Bu şeirlərdəki şirinliyin, axıcılığın əsas səbəbi də şairin özünün dediyi kimi, poetik ruhuna arxalanması idi...

İslam Səfərli yaradıcılığına şifahi xalq ədəbiyyatından süzülüb gələn detallar, folklorizmlər, bayatı, gəraylı, qoşma janrları onun poeziyasında moqor, nikbin ahəngdarlıq yaradır. Belə ki, gündəlik danışığımızda işlətdiyimiz bir çox atalar sözləri, məsəllər, qısa, ibrətəməz rəvayət və hekayətlər şairin əsərlərində poetik müstəvidə, yeni mənə çarları kəsb edərək oxucuya təqdim olunur. Ordubad rayonunun Unus kəndi ərazisindəki Gəlindəşla bağlı əfsanə, Qız qala, Oğlan qala əfsanəsi, Xaraba Gilan şəhəri haqqında yayılmış əfsanələr şairin şeirlərində poeziyanın mövzusu kimi istifadəsi maraqlı ədəbi faktlardandır...

Beləliklə, İslam Səfərli yaradıcılığında xalq şeir formalarına müraciət və uyarlıq, şairin bunlardan ustalıqla, yaradıcı şəkildə istifadə etmək bacarığı, xalq dilinə məhəbbət onun poeziyasının əsas xüsusiyyətlərindəndir və oxucular tərəfindən sevilməsinin əsas meyarlarındandır...

İslam Səfərli yaradıcılığı özünün mövzu, məzmun və sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə görə xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Şair müxtəlif məzmunlu əsərlərində özünəməxsus yol seçərək vətənin gözəlliklərini, xalq adət-ənənələrini, milli dəyərlərini və sair tanıtmağı və təbliğini estetik xətt kimi ortaya qoyur. Onun geniş və zəngin yaradıcılığı "Ana - vətən", "laylay şirinliyində dil" vəhdətində Azərbaycanı təqdim edir, xalqın zəngin mənəviyyat və əxlaq ucalığını göstərir...

(Davamı var)